

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Dilnoz Azizova¹

¹ Qashqadaryo viloyati PYMO‘MM Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta‘lim kafedrası katta o‘qituvchisi

UMUMTA'LIM MUASSASALARIDA TARBIYA FANINI JORIY ETISH KONSEPSIYASI VA TAMOYILLARI

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta‘lim muassasalarida Tarbiya fanini joriy etish konsepsiyasi va tamoyillari yoritilgan. Shuningdek, Tarbiya faniga doir o‘quv-uslubiy majmualarning yangi avlodini ishlab chiqish prinsiplari va talablari qayd etilgan.

Kalit so‘zlar: Tarbiya fani, konsepsiya, uzluksiz ma‘naviy tarbiya, tamoyil, o‘quv-uslubiy majmua.

Kirish (Introduction). O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan 2020-yil 6-iyul kuni “Umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida “Tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 422-son qarori qabul qilindi. Mazkur qaror asosida umumiy o‘rta ta‘lim muassasalari o‘quvchilari uchun “Tarbiya” fani konsepsiyasi ishlab chiqildi. Chunki, bugungi globallashuv jarayonlari, fan-texnika taraqqiyoti, innovatsion jamiyatga bo‘lgan ehtiyoj yoshlarda innovatsion tafakkurni shakllantirish, ularni intellektual salohiyatini oshirish bilan birga milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq qilib tarbiyalashni zamonning o‘zi talab etmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Shu bois, O‘zbekiston Respublikasida “Tarbiya” fani konsepsiyasi mazkur fanni davlatning ta‘lim-tarbiya sohasidagi siyosatini amalga oshirishda mavjud bo‘lgan dolzarb muammolarni hal etishga yo‘naltiriladi. Konsepsiya yosh avlodni tarbiyalashga qaratilgan ishlarni yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan ustuvor vazifalar va yo‘nalishlarni belgilab beradi.

Shuningdek, Konsepsiyada belgilangan yo‘nalishlar mamlakat yoshlarini ma‘nan va jismonan barkamol qilib tarbiyalash, iqtidori va salohiyatini ro‘yobga chiqarish, ularni davlat va jamiyatning rivojiga keng jalb etish, tashabbuslarini yetarli darajada qo‘llab-

quvvatlash maqsadida huquqiy asoslar, iqtisodiy imkoniyatlar va tashkiliy mexanizmlarni yanada kengaytirishga xizmat qiladi.

Konsepsiyada belgilangan vazifalar uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi, milliy va jahondagi ilg'or tajribalar, mamlakatimizdagi ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar bilan uyg'un ravishda amalga oshiriladi.

Konsepsiya umumiy o'rta ta'lim tizimida o'quvchilarning yoshiga mos ma'naviy rivojlanishini ta'minlash va faol fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish maqsadida umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qitilayotgan "Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" turkumiga kiruvchi fanlar "Odobnoma", "Vatan tuyg'usi", "Milliy istiqloq g'oyasi va ma'naviyat asoslari", "Ma'naviyat asoslari", "Dunyo dinlari tarixi" fanlarini birlashtirgan yagona Tarbiya fanining asosiy yo'nalishlarini belgilab berdi. Shu maqsadda, Xitoy Xalq Respublikasi, Singapur, Yaponiya, Koreya Respublikasi, Avstraliya, Germaniya, Buyuk Britaniya, Fransiya va Rossiya Federatsiyasi kabi davlatlarning tajribalari o'rganildi, amaldagi fanlarning o'quv dasturlari har tomonlama qiyosiy tahlil qilindi.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlarda yoshlar bilan ishlashning yangicha modellarini yaratishda innovatsion mexanizm va texnologiyalarni qo'llashga doir ko'plab amaliy ishlar qilinmoqda.

Shiddat bilan o'zgarayotgan dunyoda o'quvchi-yoshlarni muvaffaqiyatli ijtimoiy hayotga tayyorlashda mas'uliyat, majburiyat, huquqiy ong va huquqiy madaniyat, teran dunyoqarash, sog'lom e'tiqodlilik, ma'rifatlilik, diniy va milliy bag'rikenglik, ma'naviy, fuqaroviy, madaniyatlararo, ijtimoiy kabi fazilatlarini shakllantirish kun tartibidagi asosiy masalalarga aylanib bormoqda.

Yoshlarda dunyoda yuz berayotgan murakkab geosiyosiy va mafkuraviy jarayonlarga to'g'ri baho bera olish, ijtimoiy muammolarni hal etishda to'g'ri qaror qabul qilish, hayotda o'z o'rnini topish bilan bog'liq bo'lgan aniq maqsadlarni shakllantira olishga o'rgatish, buning natijasi o'laroq, oila-jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning uzilib qolishining oldini olish, loqaydlik, huquqbuzarlik, "omnaviy madaniyat"ning turli ko'rinishlariga qarshi kurashish imkonini yaratish maqsadida Tarbiya fani joriy etildi. Bu, o'z o'rnida, O'zbekiston Respublikasini siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy-ma'naviy rivojlantirishning muhim omili bo'lgan yoshlar tarbiyasi shaxsan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbuskorligida davlat siyosati darajasiga ko'tarilganini inobatga olib, ushbu yo'nalishdagi prinsipial yondashuvlarni takomillashtirish, strategik maqsad va vazifalarning konseptual asoslarini ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri sifatida belgilandi.

Konsepsiyada belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash o'zining muayyan tamoyillari asosida amalga oshiriladi. Mazkur tamoyillar quyidagilar hisoblanadi:

- milliy va umuminsoniy qadriyatlarning ustuvorligi;
- ongli vatanparvarlik ruhini rivojlantirish;
- sohadagi zamonaviy ilmiy-tadqiqotlarga asoslanish;
- ochiqlik va shaffoflik;
- tarbiya sohasiga oid tashabbuslarning qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish;

- tarbiya sohasiga doir siyosatni amalga oshirishda ishtirok etuvchi davlat organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, xususiy sektor faoliyatining muvofiqligi va mutanosibligi.

Konsepsiyani amalga oshirishning huquqiy asoslari shaxs tarbiyasida milliy normativ-huquqiy bazani mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlarga muvofiq shakllantirish, vazirliklar va idoralar, muassasalar, davlat hamda nodavlat korxonalar va tashkilotlari, fuqarolik jamiyati institutlari, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari “Tarbiya” fani konsepsiyasining amalga oshirish tizimini tashkil etadi.

Konsepsiyani amalga oshirishning tashkiliy-boshqaruv asoslari:

- Konsepsiyani amalga oshirishning kompleks chora-tadbirlar rejasi hamda tegishli vazirlik va idoralarning qo‘shma qarorlarni ishlab chiqish;
- ilg‘or pedagogik tajribalarni aniqlash, o‘rganish va ularni ommalashtirish, rag‘batlantirishni tashkil etish;
- “Tarbiya” fani konsepsiyasining samaradorligini monitoring qilish.

Konsepsiyani amalga oshirishning ilmiy-metodik asoslari:

- ✓ shaxsning ijtimoiylashuvi va tarbiyasiga oid ilmiy-tadqiqot izlanishlarini amalga oshirilishini ta‘minlash;
- ✓ “Tarbiya” fani malaka talablari, o‘quv dasturlari va o‘quv rejalarini shakllantirish;
- ✓ “Tarbiya” fani darsliklarini yaratishda samarali tarbiya texnologiyalarini joriy etish;
- ✓ “Tarbiya” fani o‘quv-metodik majmuasini yaratish va amaliyotga yo‘naltirish;
- ✓ davlat ta‘lim standartlari talablari asosida o‘quvchilar tomonidan odob-axloq, bilim, ko‘nikma va malaka hamda kompetensiyalarning to‘liq o‘zlashtirilishiga erishish;
- ✓ o‘quvchilarda mustaqil va erkin fikrlashni hamda ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish;
- ✓ o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarash va global tafakkur yuritish kompetentligini shakllantirish;
- ✓ umumta‘lim fanlarini o‘qitishning prinsipial yangi metodologiyasi asosida ta‘lim-tarbiyaning uzviyligi va uzluksizligini ta‘minlashdan iboratdir.

O‘quv-uslubiy majmualarning yangi avlodini ishlab chiqish prinsiplari hamda ularning mazmuni va sifatiga qo‘yiladigan talablarni bilish har bir o‘qituvchi bilishi shart. O‘quv-uslubiy majmualarga qo‘yiladigan talablar:

- o‘quvchilardatan kompetensiyalarni shakllantirish;
- “Milliy tiklanishdan-milliy yuksalish sari” prinsipi mazmun va mohiyatini o‘quvchilarning ongu tafakkuriga singdirish;
- o‘quvchilarni muvaffaqiyatli ijtimoiy hayotga tayyorlash;
- faol fuqarolik pozitsiyalarini mustahkamlash;
- mas‘uliyat, majburiyat, huquqiy ong va huquqiy madaniyat, teran dunyoqarash, sog‘lom e‘tirodlik, teran ma‘rifatlik, bag‘rikenglik kabi fazilatlarini shakllantirish vazifalarini belgilash kabilardan iborat.

O'quv-uslubiy majmuani ishlab chiqish mazkur fan bo'yicha o'quvchilarga sifatli bilim berish, ularni to'g'ri tarbiya yo'liga yo'naltirish, zarur bilim va hayotiy ko'nikmalarga ega bo'lishlariga, mustaqil hayotga moslashishlariga ko'mak ko'rsatish, turli vaziyatlarda huquqiy, ma'naviy mezonlarga asoslangan holda qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan estetik jihatdan zamonaviy bezatilgan, qiziqarli va psixologik-pedagogik materiallarga boy quyidagi o'quv-metodik majmualar kompleksini talab qiladi:

- ✓ o'quv-metodik majmua ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari asosida yaratilganligi;
- ✓ o'quvchilarning aqliy va jismoniy imkoniyatlari, yoshi, psixofiziologik xususiyatlari, bilim darajasi, qiziqishlari, layoqatlari hisobga olinganligi;
- ✓ o'quvchilarda vatanparvarlik va milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishga qaratilganligi;
- ✓ umumiy o'rta ta'limining zarur hajmi berilganligi, o'quvchilarda mustaqil ijodiy fikrlash, tashkilotchilik qobiliyati va amaliy tajriba ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilganligi;
- ✓ mavzularning mazmunan izchilligi, ilg'or pedagogik texnologiyalar, media-mahsulotlardan unumli foydalanilganligi kabi prinsiplar asosida amalga oshiriladi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Tarbiya fani o'quvchilarda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish, ularning har tomonlama ijtimoilashuviga ko'maklashish, samarali hamkorlik qilish, vaqtini mazmunli tashkil etish, milliy, ma'naviy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish, o'zlarining intellektual va ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yoshlar o'rtasida uchrayotgan salbiy holatlarning asl sabablarini aniqlash va oldini olish, huquqbuzarlik va jinoyatchilikni keskin kamaytirishga qaratilgan quyidagi profilaktik ishlar natijadorligi:

- o'quvchilarda milliy g'urur va iftixor, moddiy va ma'naviy merosni asrab-avaylashga qaratilgan insonparvarlik tuyg'usini tarkib toptirish;
- davlat ta'lim standartlari talablari asosida o'quvchilar tomonidan bilim va hayotiy ko'nikmalarning to'liq o'zlashtirilishiga erishish;
- o'quvchilarda mustaqil va erkin fikrlashni hamda ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish;
- yangi avlod o'quv-metodik majmualarini yaratish va amaliyotga joriy etish;
- umumta'lim fanlarining o'qitish metodologiyasini takomillashtirish asosida ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish kabi talablarga bog'liq.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. 1-jild. T., O'zbekiston, 2017.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni – Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020-y., 03/20/637/1313-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-iyuldagi "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi VM-422-son qaror

4. Xalq ta'limi vazirining 2020-yil 14-oktyabrdagi "Tarbiya fani uchun umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartini tasdiqlash to'g'risida"gi 235-son buyrug'i.
5. Umarov B., Jabborov SH. Globallashuv sharoitida ma'naviy tarbiya muammolari. – T.: Akademiya, 2011.
6. Shodiyeva M.J. O'qituvchining kasbiy va ijodiy rivojlanishini tashkil etish tamoyillari // Xalq ta'limi. – Toshkent, 2021. – 2-son. – B.53-56. (13.00.00; №17)
7. Shodiyeva M.J. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy rivojlantirishning ilmiy-pedagogik jihatlari // Zamonaviy ta'lim. – Toshkent, 2021. – 4 (101)-son. – B.58-64. (13.00.00; №10).
8. Shodiyeva M.J. Improvement of methodological training of primary school teachers // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. Progressive Academic Publishing, Great Britain. Vol. 8 No. 3, 2020. Part II. ISSN 2056-5852. –P 52-55. <https://www.idpublications.org/>. (13.00.00; №3)